

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Філософський факультет

Кафедра теоретичної і практичної філософії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Зам. декана
філософського факультету
Комаха Л.Г.

«_____»
2017_ року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТАФІЗИКА Й ОНТОЛОГІЯ**

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
спеціалізація
вид дисципліни

**03 Гуманітарні науки
033 Філософія
Бакалавр
Філософія
теоретична і практична філософія
обов'язкова навчальна дисципліна**

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2017/2018
Семестр	3
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання	українська
Форма заключного контролю	екзамен

Викладачі: Дем'янов В.О., к.ф.н., доцент кафедри теоретичної і практичної філософії
Баумейстер А.О., д.ф.н., професор кафедри теоретичної і практичної філософії

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2017

Розробники: *Дем'янов В.О., к.ф.н., доцент кафедри теоретичної і практичної філософії кафедри теоретичної і практичної філософії; Баумейстер А.О., д.ф.н., професор кафедри теоретичної і практичної філософії*

Затверджено
«_____» _____ 2017__
р.

Зав. кафедри теоретичної і практичної філософії
_____ (Шашкова Л.О.)

Протокол № _____ від «_____» _____
2017_р.

Схвалено науково - методичною комісією філософського факультету

Протокол від «_____» _____ 2017_ року №__
Голова науково-методичної комісії _____ (Маслікова І.І.)

«_____» _____ 2017_ року

ВСТУП

Мета дисципліни: Метафізика є традиційною філософською дисципліною, що входить до складу теоретичної філософії ще з часів Аристотеля. Мета і завдання навчальної дисципліни «Метафізика й онтологія» — спираючись на концепції класиків філософської думки, забезпечити засвоєння студентами основних метафізичних понять, усвідомлення ними специфіки предмета метафізики, співвідношення метафізики й онтології, метафізики й філософії. Студенти мають також скласти уявлення про історичні спроби критики метафізики.

Предмет навчальної дисципліни «Метафізика й онтологія» загалом окреслюється так званим «метафізичним трикутником» — Бог, душа, світ.

Вимоги до вибору навчальної дисципліни:

1. До початку вивчення цього курсу студенти мають **знати** загальні уявлення про теоретичну і практичну філософію; про специфіку філософських проблем у їхньому стосунку до науки, релігії, мистецтва як форм духовного життя людства; про засади критичного осмислення філософських концепцій та про основні варіанти розв'язання філософських проблем; про сутність й типи наукової раціональності; про загальну структуру світогляду та теоретичної і практичної діяльності людини з метою подальшого засвоєння критеріїв для експертних оцінок та способів їх фахового використання у різних сферах соціальної практики.
2. **Вміти** здійснювати аналітичну роботу; збирати та інтерпретувати наукову інформацію, обробляючи основну літературу з практичної та теоретичної філософії, ставити загальні цілі і основні завдання філософських досліджень; оперувати основними складовими теоретичної і практичної філософії у повсякденному житті і загальній соціальній практиці; полемізувати стосовно ключових філософських проблем, обираючи обґрунтоване рішення; визначати загальні риси онтологічних, гносеологічних, антропологічних, соціальних, культурних, правових, політичних, мовних та історичних явищ; давати загальну оцінку стану і тенденціям розвитку культури, орієнтуватися в її основних практиках;
3. **Володіти елементарними навичками** розв'язувати задачі та практичні проблеми у процесі навчання; опрацьовувати літературу з теоретичної та практичної філософії; обґрунтовувати цілі та напрямки досліджень з філософії, зокрема аналізувати філософські проблеми соціальної практики, прогнозувати відповідні тенденції та наслідки її розвитку, розробляти моделі її можливого вдосконалення; здійснювати різні види дослідницької роботи (анотації, реферати, бібліографії) щодо тематики теоретичної та практичної філософії; належним чином представляти результати проведених досліджень; здійснювати комунікацію в професійному середовищі.

Анотація навчальної дисципліни: дисципліна *Метафізика й онтологія* належить до переліку обов'язкових навчальних дисциплін та викладається у 3 семестрі бакалаврату. Провідною ідеєю курсу є окреслення головних концептів і тем філософської теорії реальності. Важливість знання головних тем традиційної і сучасної метафізики зумовлена онтологічним контекстом актуальних проблем як теоретичної, так і практичної філософії. Ця важливість стає виразнішою в світлі метафізичного повороту, який стався в останні десятиліття в аналітичній філософії. Сучасна метафізика працює в режимі міждисциплінарних досліджень і прагне бути пунктом перетину онтології, епістемології, філософії свідомості, етики, політичної філософії та філософської теології.

Завдання (навчальні цілі) – надати студентам базові знання про фундаментальні поняття, методологічні засади (принципи і методи) метафізики і онтології, про специфіку предмета і метода метафізики, про засади критики метафізики. Забезпечити формування засадничих знань про аналітичну метафізику і онтологію та про сучасні філософські позиції, що репрезентують цей напрям досліджень у сучасних аналітико-філософських студіях.

5. Результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисцип- ліни
Код	Результат навчання			
	Знати:			
1.1	основні поняття метафізики і онтології; предмет, методи, теоретичні основи класичної і сучасної метафізики; засади критики метафізики;	Лекція, самостійна робота	Письмова контрольна робота	5
1.2	методологічні засади (принципи і методи) метафізики і онтології; проблематику сучасної аналітичної метафізики та уміти критично її осмислювати;	Семінар, самостійна робота	Усна доповідь	5
1.3	зміст головних метафізичних понять: «буття» і «сущє», субстанція й акциденція, універсалії, категорії та трансценденталії, потенція і акт, можливість і необхідність, простір і час;	Лекція, самостійна робота	Письмова контрольна робота	5
1.4	сучасні дискусії навколо онтологічного статусу універсалій і категорій;	Самостійна робота	Конспект першоджерел	6
1.5	новітні напрями сучасної метафізики;	Семінар, самостійна робота	Усна доповідь, письмова кон- трольна робота	5
1.6	метафізичний контекст головних проблем теоретичної і практичної філософії;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	14
	Вміти:			

2.1	застосовувати принципи трансцендентального аналізу задля виявлення метафізичних засад філософського тексту;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	5
2.2	наводити аргументи і контраргументи на користь метафізичного реалізму й антиреалізму;	Семінар, Самостійна робота	Усні доповіді, пояснення до конспекту першоджерел презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	10
2.3	демонструвати засвоєння головних схем аргументації у класичній і сучасній метафізиці;	Семінар, Самостійна робота	презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій, письмова кон- трольна робота	10
2.4	здійснювати дослідження наукових джерел, спираючись на методологічні засади метафізики і онтології й уникаючи їх тривіального відтворення;	Семінар, Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	5
2.5	розуміти специфіку сучасного аналітико-онтологічного дискурсу, орієнтуватися в актуальних дискусіях та вміти аналізувати впливові позиції аналітичної онтології й метафізики;	Семінари, Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, текст рекомендацій	5
2.6	здійснювати експертну оцінку за науковими критеріями;	Самостійна робота	Текст рекомендацій	5
	комунікація:			
3.1	демонструвати здатність до вільної комунікації мовою навчання;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, текст рекомендацій	2

3.2	використовувати знання іноземних мов для аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, читання новітньої філософської літератури в підготовці до семінарських занять та написання самостійних робіт;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	2
3.3	презентувати результати проведених міждисциплінарних досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді доповідей, повідомлень, есе, презентацій, конспектів;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	2
3.4	приймати участь у фахових дискусіях в процесі аудиторної роботи;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	2
3.5	вести полеміку стосовно наріжних питань метафізики і онтології в умовах аудиторної та поза аудиторної роботи на основі володіння категоріально-поняттєвим апаратом даної дисципліни;	Семінари	Дискусії	2
	автономність та відповідальність:			
4.1	виконувати комплексні завдання та професійні обов'язки дослідника в галузі практичної та теоретичної філософії;	Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	5
4.2	брати участь у роботі фахових аналітичних групах, вирішуючи типові і нестандартні задачі із всією повнотою відповідальності.	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	5

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін)

Програмні результати навчання	Результати навчання дисципліни	.1	.2	.1	.1	.2

7. Структура курсу: у курсі передбачено 2 змістовні частини. Заняття проводяться у вигляді лекцій, семінарів. Завершується дисципліна **екзаменом**.

Перша частина курсу присвячена головним темам класичної метафізики

Друга частина курсу присвячена сучасним проблемам аналітичної метафізики й онтології

8. Схема формування оцінки:

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки** – результати навчання (знання 1.1 – 1.6), що складає 40% від загальної оцінки та **оцінювання практичної підготовки** – результати навчання (вміння 2.1-2.6); (комунікація 3.1-3.5); (автономність та відповідальність 4.1-4.5), що складає 60% загальної оцінки.

Критерії оцінювання:

1. Усна відповідь:

1 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов'язкову та додаткову літературу;

0,5 бали - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях чи знання в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, допущені неточності;

2. Доповнення / дискусія:

1 бал – доповнення змістовне, конструктивно доповнює обговорення теми;

0,5 бал – доповнення містить інформацію, яка не розширює дискусію.

3. Самостійна робота та її презентація:

15-14 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість (письмової роботи);

13-10 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність (письмової роботи). Допускаються несуттєві неточності;

9-7- балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності;

3 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.

6. Кожне питання в екзаменаційній роботі (в білеті 2 питання):

20-13 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, сформовані протягом вивчення дисципліни навички і вміння;

12-8 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність знань. Допускаються несуттєві неточності;

7-6 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності;

5-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє несамостійність у виконанні завдань.

Види робіт		Семестрова кількість балів					
		Min b – 36 (балів)			Max b – 60 (ба- лів)		
		b	×n	Σ	b	×n	Σ
Лекція	Експрес-опитування	0,5	14	7	0,5	14	7
Семінар	Усна відповідь	0,5	14	7	1	14	14
	Доповнення	0,5	14	7	1	14	14
Конспекти першоджерел	Перелік текстів: 1) Майкл Лакс «Метафізика» 2) Пітер ван Інваген «Нарис про свободу волі»	3	2	6	5	2	10
Самостійна індивідуальна робота	Складання бібліографії до обраної теми Перелік тем на вибір студента: 1) Метафізичний реалізм і номіналізм 2) Свобода волі: аргументи за і проти	9	1	9	15	1	15
Екзамен		24	1	24	40	1	40

При простому розрахунку отримуємо:

	Семестрова кількість балів	екзамен	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	36	24	60
Максимум	60	40	100

Шкала відповідності:

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
<i>Частина 1. Класична метафізика й онтологія</i>				
1.	Метафізика і філософія	2	2	4
2.	Аргументи проти можливості метафізики	2	2	4
3.	Метафізика як розуміння буття. Досвід буття	2	2	4
4.	Принцип змісту буття	2	2	4
5.	Аналогії сущого	2	2	4
6.	Єдність трансценденталій	2	2	4
7.	Метафізичне і релігійне розуміння абсолюту	2	2	4
<i>Частина 2. Сучасна аналітична метафізика й онтологія</i>				
8.	«Метафізичний поворот» у сучасній філософії	2	2	4
9.	Становлення аналітичної онтології: Готлоб Фреге, Вільям Вайтхед і Пітер Стросон	2	2	4
10.	Теорія субстанцій у сучасній аналітичній філософії	2	2	4
11.	Категорії та універсалії. Сучасні дискусії про онтологічний статус універсалій	2	2	4
12.	Каузальність. Природа часу	2	2	4
13.	Онтологія, теїзм і епістемічне обґрунтування	2	2	4
14.	Відродження раціональної (природної) теології у сучасній аналітичній філософії	2	2	4
15.	Конспекти першоджерел			4
16.	Складання бібліографії до обраної теми			4

	ВСЬОГО	28	28	64
--	---------------	-----------	-----------	-----------

Загальний обсяг - **120 год.**, в тому числі:
Лекцій - **28 год.**
Семінари - **28 год.**
Самостійна робота - **64 год.**

Контрольні питання до іспиту:

1. Категорія буття і проблема предметного самовизначення філософії.
2. Співвідношення метафізики і онтології. Своєрідність предмета метафізики.
3. Принцип тотожності мислення і буття. Поняття буття за Парменідом.
4. Онтологічне значення методу (Сократ).
5. Буття як ейдос (Платон).
6. Діалектика буття і небуття як умова розрізнення істини і заблудження (Платон).
7. Платонівська критика Парменіда. Взаємозв'язок та відмінності буття, руху, спокою, тотожності (Платон, «Парменід»).
8. Поняття субстанції (Спіноза). Субстанція і атрибути (Спіноза).
9. Атрибути і акциденції (Спіноза).
10. Субстанція і модус (Спіноза). Субстанція і сутність (Спіноза).
11. Кантівське розуміння наукового знання. Поняття апіорності.
12. Кант. Поняття трансцендентного і трансцендентального.
13. Умови можливості метафізики як науки за Кантом.
14. Кант. Вчення про категорії.
15. Кант. Як можливі аподиктичні, синтетичні й аналітичні судження апіорі.
16. Кант. Чому можливі синтетичні судження апіорі у математиці.
17. Онтологічний смисл понять «річ для нас» і «річ у собі».
18. Чому метафізика неможлива як наука за Кантом?
19. Дійсність і понятійна модель дійсності.
20. Практичний і теоретичний розум за Кантом.
21. Ідеї та категорії у Канта.
22. Кант. Поняття антиномії.
23. С.Л. Франк. Поняття «незбагненого для нас». Незбагненне як таке.
24. С.Л. Франк. Металогічність буття. Момент ірраціональності в бутті.
25. С.Л. Франк. Поняття дійсності. Поняття ідеального буття. Поняття реальності.
26. С.М. Трубецької Суцце як таке, що являється. Суцце як ідея. Суцце як предмет віри.
27. Г. Марсель. «Бути і мати»: головні ідеї.
28. Онтологічне і гносеологічне розуміння істини.
29. Метафізичний поворот у сучасній філософії. Головні риси аналітичної метафізики й онтології.
30. Аналітична онтологія Квайна.
31. Програма дескриптивної метафізики Пітера Стросона.
32. Теорія субстанції в сучасній метафізиці.
33. Аристотелева теорія субстанції. Теорії субстратів і кластерів.
34. Метафізична теорія причиновості (каузальності).
35. Природа часу в аналітичній онтології.
36. Метафізика і теорія обґрунтування. Що дає нам підстави вважати наші знання обґрунтованими?
37. Поняття належного функціонування когнітивних здатностей за Плантінгою.
38. Відродження раціональної (природної) теології у сучасній аналітичній філософії. Головні позиції.
39. Свобода волі в аналітичній метафізиці (Пітер ван Інваген).
40. Детермінізм і свобода волі: аргументи за та проти.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Література до першої частини:

Основна:

1. *Аристотель*. Метафізика // Соч. В 4-х т. — Т.1.- М., 1975.
2. *Вітгенштайн Л.* Логіко-філософський трактат. К., 2001.
3. *Гусев В.І.* Вступ до метафізики. — К., 2002.
4. *Декарт Р.* Метафізичні розмисли. — К., 2004.
5. *Декарт Р.* Міркування про метод. — К., 2000.
6. *Доброхотов А.Л.* Категория бытия в классической западноевропейской философии. — М., 1986.
7. *Кант И.* Пролегомены. — М., 1996.
8. *Карнап Р.* Преодоление метафизики логическим анализом языка // Вестник МГУ, сер. «Философия». М., 1993, С.11 – 26
9. *Корет Э.* Основы метафизики. — К., 1998.
10. *Лейбниц Г.В.* Монадология // Соч. В 4 т. М., 1982. Т.1.
11. *Маритен Ж.* Избранное: Величие и нищета метафизики. М., 2004.
12. *Мондін Б.* Онтологія і метафізика. Жовква, 2010.
13. *Кузанский Н.* О возможности-бытии. // Соч. в 2-т. — М., 1980. — Т.2.
14. *Кузанский Н.* Об учёном незнании. // Там же.
15. *Основы онтологии.* — Спб., 1996.
16. *Платон.* Парменид // Соч. В 3-х т.- М., 1970. — Т.2.
17. *Плотин.* Эннеады. К., 1993.
18. *Спиноза Б.* Этика. — СПб., 1993.
19. *Франк С.Л.* Непостижимое // Соч. — М., 1994.
20. *Хайдеггер М.* Время и бытие.— М.,1993.
21. *Хайдеггер М.* Что такое метафизика? М., 2007.
22. *Яннарас Христос.* Личность и эрос. М., 2002.

Додаткова:

23. *Бердяев Н.А.* О назначении человека. М., 1993.
24. *Беркли Дж.* Трактат о принципах человеческого знания // Соч. М., 1978.
25. *Виндельбанд В.* История древней философии. — К., 1995.
26. *Виндельбанд В.* Платон. К., 1993.
27. *Гартман Н.* К основоположению онтологии. СПб., 2008.
28. *Гегель Г.В.Ф.* Лекции по истории философии. — СПб., 1994. — Кн.1,2.
29. *Ильин И.А.* Религиозный смысл философии. М., 2003.
30. *Лосев А.Ф.* Античный космос и современная наука// Бытие. Имя. Космос. — М., 1993.
31. *Лукач Д.* К онтологии общественного бытия: Пролегомены. М., 1991.
32. *Марсель Г.* Опыт конкретной философии. М., 2004.
33. *Марсель Г.* Метафизический дневник. Ставрополь, 1993.
34. *Марсель Г.* Быть и иметь. Ставрополь, 1993.
35. *Полани М.* Имплицитное знание. — М., 1998.
36. *Соловьёв В.С.* Критика отвлечённых начал //Собр. Соч. В 15 т. М., 1993. Т.2.
37. *Соловьёв В.С.* Исторические дела философии // Там же.
38. *Трубецкой С.Н.* Метафизика в Древней Греции. — М., 1890.
39. *Трубецкой С.Н.* Основания идеализма // Трубецкой С.Н. Соч. — М., 1994.
40. *Унамуно Мигель де.* О трагическом чувстве жизни. К., 1997.

41. *Фейербах Л.* История философии. М., 1974. Т.1.
42. *Франк С.Л.* Реальность и человек // Франк С.Л. С нами Бог. М., 2002.
43. *Шестов Лев.* Афины и Иерусалим. М., 2001.
44. *Brunner A.* Der Stufenbau der Welt. Ontologische Untersuchungen über Person, Leben, Stoff. — München, 1950.
45. *Diemer A.* Einführung in die Ontologie. — Köln, 1963.
46. *Diemer A.* Grundkurs der Philosophie. — Köln, 1960.
47. *Lotz, I.* Die Identität von Geist und Sein. — Roma, 1972.
48. *Stegmüller, W.* Das Universalien-Problem, — Darmstadt, 1978.
49. *Weissmar, B.* Ontologie. — 2-te Aufl. — Stuttgart. — 1991.

Література до другої частини:

1. *Николай Г.* К основоположению онтологии. — СПб.: Наука, 2003. — С.77-142 («Введение»).
2. *Зайферт Й.* Введение / Антология реалистической феноменологии. - М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2006. - С.9-54.
3. *Куайн У.В.О.* О том, что есть / Уиллард Ван Орман Куайн. Слово и объект. — М.: Праксис, 2000. — С.325-341.
4. *Лакс М.* Метафізика. — К.: Дух і літера, 2016. — 584 с.
5. *Плантинга А.* Обоснование и теизм / Аналитический теист. Антология Алвина Плантинги. — М.: Языки славянской культуры, 2014. - С.275-312.
6. *Стросон П.* Индивиды. Опыт дескриптивной метафизики. — Калининград: Издательство РГУ им. Иммануила Канта, 2009. — С.8-12 (Введение), С.267-295 (Раздел 8 и Заключение).
7. *Стружесвський В.* Онтологія. — К.: Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, Дух і літера, 2014.
8. *Талиаферро Ч.* Проект естественного богословия / Уильям Крейг, Джеймс Морленд. Новое естественное богословие. — М.: ББИ, 2014. - С.1-27.
9. *Фреге Г.* Основоположения арифметики. — Томск: Водолей, 2000. — §§ 1-28 (С.29-58), §§45-61 (С.74-86), §§87-90 (С.109-112).
10. *Hoffman J, Rosenkrantz G.* Substance among other categories. — Cambridge: Cambridge University Press, 1994. — 198 p.
11. *Inwagen P.* Metaphysics. — Boulder, Oxford: Westview Press, 2009. — 329 p.
12. *Inwagen P.* Ontology, Identity, and Modality. Essays in metaphysics. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001. — 261 p.
13. *Kołodziejczyk S.T.* (red.). Przewodnik po metafizyce. — Kraków: WAM, 2011. — 635 s.
14. *Loux M.* Metaphysics. A contemporary introduction. — New York and London: Routledge, 2006. — 309 p.
15. *Meixner U.* Einführung in die Ontologie. - Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004. — 219 s.
16. *Newen A.* Analytische Philosophie. — Hamburg: Junius, 2007. — 252 s.

17. *Oderberg D.S.* Real Essentialism. – New York, London: Routledge, 2007. – 314 p.
18. *O'Hear A.* Beyond Evolution. Human Nature and the Limits of Evolutionary Explanation. - Oxford: Oxford University Press, 1997. – 220 p.
19. *Rosenkrantz G.* Haecceity. An Ontological Essay. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1993. - 252 p.
20. Stephen Laurence and Cynthia Macdonald (Ed.). Contemporary Readings in the Foundations of Metaphysics. – Oxford: Blackwell, 1998. – 469 p.
21. Strawson P.F. Analysis and Metaphysics. - Oxford: Oxford University Press, 1992. – 144 p.
22. Szubka Tadeusz. P.F.Strawson / British Philosophers, 1800-2000. – Detroit, New York: Gale, 2002. - P.275-285.
23. Westerhoff Jan. Ontological Categories. Their Nature and Significance. – Oxford: Clarendon Press, 2005. – 261 p.